

ACC. N:R M. 14365: 1-19.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Småland Upptecknare: Ingeborg Johansson, Markaryd
Härad: Lunnarbo Berättare: " " "
Socken: Markaryd Berättarens yrke: husföreståndarinna
Uppteckningsår: 1958 Född år 1898 i Skimmeryd

Gudstjänst och nattvardsgång. s. 1-19. Lu F 107

Gudsfrämsk och nattvardsgång

All kyrkan var den sjöhelstens medelpunkten för allt försam-
lingens i äldre tid det vel man bestämt, även en viss vörd
lång tid efter den stora folkrörelsen i senare hälften av
1800-talet. En viss anställning i det kyrkliga livet
började redan vid denna tid göra sig främmande, i det att
man började på ett helt annat sätt se på kyrkan och
och följaktligen läsa och betrakta den i hemmet. Så det gäller
denne bygd, måste man säga, att rörelsen gick fram med
stor tillslutning. Detta betyder ingalunda, att man överger
kyrkan med sin tradition från gammal tid, utan i stället
började man mer och mer förstå inutiorden i de kyrkliga
sederna, som då för tiden var så vanliga, särskilt vid
högtidstiderna.

Folk gick mycket till kyrkan på denna tid och inte minst
"vårare" var representerade här, ty nu förel hade man
fått upp ögonen för det kyrkliga livets stora betydelse.

Även i bygden, var redan på sjuttio-talet ordnad verksamhet

ACC. N:R M. 14365:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

h.

i det allt evangeliska fosterlandslifet lätts predikaster
kommo här en gång i månaden och hölla andaktstunder
i hemmen. För dessomellan samlades man gärna ofta
för gemensamt uppbyggelse, genom att läsa Luthers och
Basenies skrifter och sjunga Tufvells och Fredrikssons sånger.
De gamla, som icke orkade gå den sex mils långa
vägen till kyrkan, brukade gå tillsammans i hemmen
och Jesus under den pågående tjänsten där, läsa "evangeliet"
som det hette på den tiden, och sjunga även de gamla
kämpsalanerna som man hade lärt från barnsben.
Ungdomen, gick mycket till kyrkan på den tiden och det
var så självklart, att någon skulle representera hemmet
där och sedan vid hemkomsten kunna någotlunda återge
vad de hade hört, såväl om månsan i sin helhet, som
om saker som eventuellt förekommit.

"Vår hade prästen de saggung i de" brukade farfar
spörja då någon av familjen kom hem från kyrkan
och då gällde det, att ha varit vakert och uppmärksam,

Ly något alarmer härvidlag tolererades icke alla, åtminstone
i de flesta hemmen och i regel, hade unga människor
på den tiden respekt både för Guds ord och för sina föräldrar.

Vad var för skolundervisningen vid denna tid mycket
bristfull som vi vet, men att kristendomsundervisning
var det ännu som ansågs vara det främsta på skol-
skolan, det var både föräldrarnas och lärarnas önskan om.

Det gällde, att kunna sina stycken i boken, som var
en sådan utmärkt och lärobok för såväl skolbarn som
konfirmander. Dessa, i barnhemmen inlärdas lära satta
i regel bars hos individerna hela livet igenom och man anta-
ges, att den yttre vördnad för Guds ord som bekännade
människor i allmänhet i äldre tid, hade sin rot just
i detta. Dessutom var väl de Frägnas kyrkoböcker som de
för tiden rent av var en gäddor och, i icke så ringa grad
hans bidraget. Den yttre vördnad för Guds ord räckte icke,
utan hjasats omhändertagande helt och hållet, sådan var förhållandet
3 av åtminstone vissa präster här i Markeryds församling.

En alla de präster, som de siste 100 åren varit förordnade till denna församling, har väl ingen, varit så mycket omtyckt och jänsväl värderad som kyrkoherde Svensson, som förordnades till församlingen år 1853. Han var en sanningens förkunnare heter det, som predikade "Lagen till sin edd och evangelium sedan önde". Sålens förkunnetes att givets icke utan frukt och många av de gamla här i bygden, talade om denna tid som en oändlig värlid för Markaryds församling. Lika minst hos sina barnförmäder inpräntade han kärleks ord, med kärlekens ord och värma. Ofla brukade man berättelse för oss, om de gode lärdomar han hade fått just i denna skola och, att kyrkoherde Svensson var en auktoritet för både gamla och unga, det kom man snart under fund med, när man hörde de gamla berättelse.

4 Ingen undrar väl över, att de som bekände höra den fria förkunneten om synd och nåd, som var kunnademat i kyrkoherde Svenssons förkunnetes, icke längre hände sig hemma i kyrkan, sedan denne Krogne Herrens Hjärtan icke längre

funns här, utan man sökte sig till andra kyrkor, där man
visste att prästerna delade samma dygdes tro. I Väst försam-
ling var vid denna tid en präst som hette Bärnack, denne
hade ord om sig att vara en sann ordets förkunnare och
sammantid kände man i en gång, att ungdomen från bygden
gingo där till en lång vägen, för att få höra ordet fram-
ställt i "Andens och kraftens bevisning", som det heter.

Förman, som har berättat detta, var själv en av dessa ungdomar
som vägrade sig på detta dygdes företag, ty att färdas drögt
och med de fals på ett dygn, (man antager att de togo natten
till höst), det må väl vara ett företag, sett från vår tids
synpunkt åtminstone.

När i kyrket och kyrkorna i staden, hörde till utrustningen
på denna färd och de ruske flisorna från "örarna drömg"
"Bongade" såstod glada och förhoppningsfulla, just som ungdom
brukar vara inför vissa evenemang. Då och då stämde de
upp en sång eller en psalm, berättas det, och eventuellt tröt-
5 het följades åtminstone för en stund.

ACC. NR M. 14365:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

6.

De hemmasyddna skorna kanske inte passade rent hundra-
procentigt, ty detta var alltid ett problem för både unga
och äldre på den tiden. Därför visade man vanligtvis tålmodighet
för, ty man tog helt enkelt av strumpor och skor och
som det heter "lammade" barfota, tills man kom i när-
heten av det ämftade målet.

Ätt den svarta konfirmandklänningen var kyrkkläänning.
Till dess, att den unga flickan fick brudklänning i samma
färg, höjde man också talas om och inte passade det,
att en vuxen kvinna kom till kyrkan i annat än svart
klänning. Ylleplagg, såsom kappor och överrock hade
ännu ingen höjd talas om, utan man var så pass
varmt klädd inunder, att för kvinnornas del, bröde det räcka
med den varma ylleachen, som alla flickor redor i
fjällen - förutom såldern ansågs beaktligade till.

6 Givetvis måste väl äldre kvinnorna då för tiden ha
varit mera motståndskraftiga och härlade än vad folket
är i vår tid, ty att sitta i en veldad kycke, utan kofla

ACC. NR. M. 14365:7

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

7

och kappas det skulle endast 1800-talets kvinnor duga till.
Vog hörde även de gamla tala om, att de de gick från
kyrkan på vinterniden kände de inte till fötterna förrän de
kommo till Ulvskäcks bro, alltså halvvägs från hemmet
och då hade de fått springa sig varma.

Vägen gick på mittidalet förpade även elda i kyrkan
här i Moshagens församling och man eröjer, att denna
förbättring var särskilt välkommen, emär bygdens folk ännu
alljämt voro lika kyrksamma.

Vid denna tid, var här en präst som hette Flötsén, öven
denne var en folkets frivande och var, enligt vad de gamla
berätta mycket omtyckt av både unga och äldre. Ej för
uppbrädd. han värdigt och var just sådan som en präst bör
vara. I anseende till föregångarens doktor Viderström, tog han
folket med mildhet och detta uppskattades givetvis, sådant
den högt lärd doktor Viderström rent av satt skräck i sina
i hörsan. Mycket har berättats om denne präst och hans
7 stränghet, men jag skall bara nämna en episod, som

har fäst sig i animent, därför att det sålades om när man
var barn. Det var examen i nägon av socknens skolor
och här skulle naturligtvis prästen vara med. På kristen-
domsundervisningen gick mycket dåligt (hanske både lärare och
barn varo meröfna för den stränge prästen), barnen kunde
inte svara, prästen blev arg och med högljud stämme
fröeslog han: "jusk! vorente barn" och tog sin hatt och
gick därifrån. Många andra händelser skulle kunna berättas
från dotter Videstroms tid, men det har kanske redan kommit
till folklivsforskningens kännedom i andra sammanhang
och skall därför inte upprepas.

Slutligen, kan endast den tjära sidan i kyrkligt folkliv
något berörts men, att det fanns onörka bändare också, det
vet vi, enligt de gamlas berättelser. Superstition var fruktans-
värd i senare hälften av 1800-talet, även i dessa bygder.
Bådan var svår att utrota. Prästerna som borde gått för med
goda exempel, varo ingalunda alla, att skryta av häradslag.
8 Dessa präster, såsom kyrkoherde Sørensen, Hordsen m fl.

gjorde oersämligen ved i deras smält sked, för att istället komma
nykterhet bland folket. Men om man visse lider kom
till någons besinnning (det berättas nämligen så) och insåg
faren av att fortsätta detta usla liv, kom det åter andra
tider, då det liksom icke var någon gräns på rusdyktigheten.
Prästen hade givetvis sin drugga del i detta. Det berättas
om en präst som hette Hallberg, han var ofta full under
gudsfränsken i kyrkan. Detta gick ju för långt omene och önskan
och så en gång då han var otvungen, var det några skälmen
som passade på och binda en kottjölle om halsen på honom,
ty de önsade att han uppträdde som ett få.
En annan präst var nykterist, fast han uppträdde aldrig
i kyrkan berusad. Han köpte emellan tid hem kvinnan i
Lunnarv och hade i bagarstugan där på Ulvstads berättas
det. En dräng, som tjänade hos prästen i många år
"prästs Svärnen", kallades han i dagligt tal, fick för sig en
gång att spela prästen ett riktigt spratt. Denne var
9 inte på ämbetsärenden och drängen och prästebarnen festade

om riktigt med prästens brännvin. För att vika led
prästen drog de in en sugga i bagereslagan och drog
saggen ut hvar sin, så att brännvinet rann ut. Suggan
drack av detta så att hon blev stupfull och låg där
orörlig när prästen kom hem. Vackligtvis trodde han
att det var suggan som gjord ohägn och låg allsamman
med jämman och sade: "När skall du ligga ditt lilla
fylleröryn."

Brännvinet var alljämt ett sorgsinnat i så gott som
alla sammanhang då för tiden. Dock vill det synes som
denna kraft, alltså "morra freing" (den oroliga delen av socknen
betecknas alltid så) var mer skedd för fylleriets käringar.
Vackligtvis fanns här sändare, men som fört märks
hade väckelsen sett djupa spår särskilt i dessa bygder.
En av våra präster det var visst Harten, blev vid ett tillfälle
tillfrågad, vad han tyckte om markarbarna och då skulle
han ha svarat: morra freingsborna är ett bra folk, men

ACC. N:R M. 14365:11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

därmed öfver kring, byarna Ullared och Skult, del lämna-
fag dithän.

Vad var det för tyvärr så illa beställt, så det drevs krogdrickelse
i Prestorp, och här kunde de få köpa brännvin och andra rus-
drycker så mycket de ville. Att bönder och andra skulle in-
kom och ha en kyksup, det har väl inte fört så stort
avseende vid, bara man uppträdde värdigt i kyrkan.

Skom in i god tid, böjde sig ned i stilla bön och för öfrigt
iakttog alla gängse seder och bruk, så menade man, att där
var inte mer i öfrigt att önska med avseende på det kyrkliga
livet. I allmänhet betraktades den frägne kyrkoherdens för
en god kristen, och det man tog både en och två supar, där
det var behöfvat, andingen i hemmet eller ute i det ofantliga.

Gick man också till skrift en gång om året, så menade
man, att det kunde inte var mera att födra och i denna
villfarelse har säkerligen många både levat och dött från ären
Markaryds församling.

11 Män och kvinnor skulle alltid var för sig i kyrkan i äldre

lid. Lemna sed var brucklig här ett gott stycke in på 1900-tallet
och jag minnes mycket livligt år 1913 (mitt konfirmerationsår)
vilket uppmärksammade det väckte både bland unga och äldre, då en
damm, lät vara hon var lärarinna, gick långt fram i kyrkan
och satte sig på mannens sida, alltså till höger och såg måkta
ögonen ut. Hade det varit en bondenora som på detta
sätt hade brutit det som så hade man alltså sett
att hon var från sina sinness. Tillsammans med nu var en
lärare, så gick det ju mycket väl an att följa hennes
exempel och snart var där flera kvinnor på mannens sida
i kyrkan under gudstjänsten.

I äldre tid hade man också sin särskilda bänk och vort och
ett huskäll viast så väl var deras plats var. Torgen utom
kyrkodörrarna fick sitta i tvärbänkarna, eller som de kallades
herrskebänkarna, det var prästens familj som hade sin
plats här.

12 Gudstjänstordningen var lik vår tids, men med den skillnaden
att prästen predikade gärna länge, ibland två timmar,

Detta uttrötade ihärdens i många fall och det var väl
inte friskt utan det hände att de somnade ifrån allihop.
Nu var det "kyrkorörelsen" till att stå i funktion och med en
lång köpsstöka till den somnade och vi får väl anse, att denna
som kyrkans ordningsman gick mycket still och hänsynfullt
tillrägga härvidlag.

Med tiden fick man naturligtvis en ansatt kyrkorörelse
och bland annat skulle denna också se till, att den yttre
ordningen iakttogs. Hörde det att folk stannade utanför
sedan det ringt samman, skulle väktaren se till att sådant
fick inte förekomma. Det var också förbjudet, att gå ut ur
kyrkan under pågående nattvardsgång, men likväl lär det
hava förekommit och för att förhindra detta, beslöt man helt
enkelt att stänga kyrkordören när predikan var slut.

Det torde också hava varit brukligt i äldre tid, att falla på
knä då syndebekännelsen läses och när prästen höll bön skulle
man luta sig ned i bänken.

13 Begravningsföreskrifter betröfande och iakttaga dylika ceremonier

utan kunde helt enkelt bli sittande under hela gudstjänsten. Dessa sulkas också längst ned i kyrkan i de så kallade "sargesolarna" och ingen vare sig präster eller andra fäste sig vid deras likgiltiga bekrande och menade att det sked mot god kyrklig ordning.

Vi har svårt för att tänka oss gudstjänsten i kyrkan utan orgelsång, men i äldre tid hade man inte denna tillgång, utan klockaren ledde psalmsången och bland dem som stött denna tjänst fanns klockaren Flodberg, vare en av de förenämnda. Ty han var en skyr sängare berättas det.

Allt eftersom tiden led blevo församlingarna större och en klockare som tjänstgjorde här någon tid på sextio-talet föreslog att få begagna sin egen orgel och detta var ju en god hjälp. Lyckte såväl präst som församling. Denna nyhet nåddes naturligtvis med stor tillfredsställelse och det berättas, att då den rikliga kyrkoorgeln invigdes någon gång på sjuttio-talet sjöng man av hjärtans lust, Upp psaltare och harpa!

14 Kvinnorna kommo aldrig somkvända till kyrkan. Utom

praktiskt och värdt höll man närmast på att ha, isop
eller någon annan luktvärt och det fall sig så naturligt
att stryka sig om näsan med denna, om man kände sig
sömrig eller illamående. Kanke det icke passade så riktigt
att gå fram kyrddöran, först under gudstjänsten, men ej
fanns det alltid en sådan i "kyrkokörken", som det hette.

Kyrkkörddöran var ett gemensamt namn för möjligen,
brunt arken, ingeför och polkegrisar. Benliga kvinnor
hade också en sausedosa inviad i en nädduk, men den abled
man sig att vika, för det passade ju bäst att anlita den så
där litet i skymundan, lyfte de. Det svarta silketödet
som var kvinnornas huvudbonad på den tiden, skulle sitta
perfekt och det passade icke, att på något sätt blotta huvudet
så länge man var i kyrkan.

15 Prästens ord från predikastolen vägrade långt trots allt. Men om
denne hade sina fel, ansågs han som en Guds tjänare
som borde respekteras. Detta, naturlighvis ännu mer
mer om han var så oförvillig, att han hade rättighet

att hålla en vit näsduk i handen när han predikade.
Detta var ett Lecken, att han aldrig gjort något smesprång
utan på alla sätt var sitt högs ämbets värdig.

Ofta var det fröken i kyrkan för sjuka församlingsbor och
givetvis hade man sin mening härom, att prästen och församlingen
skulle förena sig i bön för den sjuka, först då de voro samlade
i Guds hus. Över hvar sjukas det oblandade förtroende men
i äldre tid hade för kyrkan och prästen. Det fall sig så naturligt
att själsvårjaren, skulle framföra bönen till all nåds Gud
både i andlig och bekantlig nöd.

Offret, (kaldekl) upptogs dels genom hävgång, dels att gå fram
till altaret. Det senare torde ha varit mest vanligt
enligt vad de gamla berättat. Psykrovärdarna, gingo naturl-
igtvis före med goda exempel och eftersom dessa gärna voro
rika bönder, passade det icke, att börja med småbarn.

Tog man upp offer med häv, var det också psykrovärdarnas
syssla, och på senare år har detta blivit mera allmänt

16 i denna församling.

So godo intryck, som man möjligen fått av predikan och
 psalmsången, voro väl i regel snart förflyktigade, ty det
 berättas, att man var inte väl kommen ut ur kyrkan
 förän de dagliga händelserna, diskutrades och det mera in-
 gående i bland. Dessutom kunde man också göra uppköp
 i samband med gudstjänstbesöket, ty i Prestorp var lördags-
 dagshandels och händelse man bland annat få köpa färsk
 sill med sig hem. Således fick man både andlig och lekam-
 lig spis av besöket, men detta pennäro var ju långt ifrån
 att rekommendera, det tyckte också alla redliga kyrko-besökare.
 Det är nog möjligt, att prästen anmodades att hålla andaktsunder-
 rikelse i bondgårdarna i samband med bröllop, begravningar och
 husförhör, men någon påtyst predikan inte i socknen kan
 ingen erinra sig, det har väl alltså inte varit brukligt
 i gånger tid i denna församling.
 Vattvandring anordnades en gång i månaden och minst en
 gång om året borde man gå till skrift, helle det. Det vill
 synas, som man i allmänhet haft en felaktig uppfattning

om skrämmets betydelse, ty man menade, att det var en viss
plikt eller skyldighet man uppfyllde, genom att en gång om
året på detta sätt trädde fram till Herrns bord. Detta gällde
maktlösa folk i allmänhet, ty de rätte rätta matvardsgästerna
(det fanns sådana också) gingo fram till matvardsbordet av
helt andra skäl, ty de behövde denna olycka och iverkvisning
för sitt andliga liv.

Den gyllre benedelsen för matvardsfirning var säkert lika för alla
med svarta kläder, för såväl kvinnor som män. De förstnämnda
hade också en vit värdskund i handen eller instucka i
sköpet, men skulle givetvis vara på något sätt synlig.
Man anmälde sig alltid till matvardsgång, helst under veckans
lopp och här i Måsbaryd var alltid skriftligt utskick bl.
kalor eller, också en kalor finare för den allmänna guds-
tjänsten. Ett fests och bekantligt beakta sig här väl till en
svärskas omständighet hade man lärt från katkesen och
det vill synes, som man iakttag det också. Ty jag minns
18 snig, att det var tal om att det mycket sparsamt den

dagen man bestämde sig för att gå till kyrkan.

För att inte störa kommande. Vänligen sitta matvardsvärdarna gärna i de främsta bänkarna och de kunde ibland vara ganska många. I vanliga fall var det fyra eller fem hängsle, men den sista matvardsgången i samband med konfirmationen hade i regel ännu flera matvardsvärdar. Var det någon längre resa som förestod gick man gärna till matvarden innan dess.

Varje familj gick fram till altaret på sin gång, mannen och hustrun och de vuxna barnen allt efter ålder och alla de fattiga, kroppare och tjänstefolk var med i sista omgången. Det hörs man inte beträda, man sådana alltid höll sig efter i alla sammanhang.

Att konfirmanderna själva och andra också föresten skulle uppföra sig ordentligt den söndagen man varit vid matvarden höjdes liksom till ordningen. Allt på vägen passade det inte hålla sig en sådan dag och långt mindre på vägen till kyrkan. Kalas eller dylikt. På det gäller gudfärdighet och matvardsgång har man följt traditionen ganska väl och de ändringar som eventuellt förekommit har blivit de sista ketterna och det är många överens om.